

A vecsernye —mint más egységek is— *elbocsátóval* zárul, rövidebb vagy hosszabb formában, az ünneptől függően. A papi *elbocsátó* imádságból nemcsak a szentek hierarchiáját ismerhetjük meg, hanem a megtestesült Ige legfőbb tulajdonságait is: hogy „irgalmas és emberszerető”. Az áldozópap az *elbocsátó áldással* e hozzánk lehajló, emberszerető Isten áldását közvetíti.

Cselényi István Gábor

A következő írást a „Mise-reszponzóriumok könyve” —mely az „Éneklő Egyház” hasonló műfajú tételeinek gyűjteményelődje— bevezetése alapján a Szerkesztő állította össze.

Az olvasmányközi énekek

Liturgikus hely és funkció

A keresztény liturgiának —még az Ószövetségre visszamenő— egyik alapeleme az olvasmányokat egymástól elválasztó zsolnározás. Legősibb módja a *traktus*-éneklés volt: szólóénekes által előadott, a nép figyelmével kísért díszes zsolnárecitáció. A zsolnárszövegnek ilyen egyvégtében való előadása a nagybőjti és halotti misékben őrződött meg, ahol a komoly, szigorú, kopár tartalmi-hangulati kifejezőmód jellegét nyerte. Az olvasmányközi ének klasszikus műfaja a *gradu-ale*, mely díszes, elmélyedésre készítő dallamával, az ambó-lépcsőn álló szólóénekes és a kórus hangjának váltakozásával a mise egyik zenei csúcspontja. Áradó dallama és refrénes előadása szerint rokon vele az *alleluja*, melyhez az első évezred végén az ünnep tartalmát költőien megéneklő, dogmatikus mélységű *szekvencia* kapcsolódott. Egyes —nem egészen világos— irodalmi utalások alapján úgy látszik, hogy kezdetben néhány helyen egyszerűbb dallamú refrénes zsolnározást (*responorium breve*) is énekeltek olvasmányközi énekként.

A *graduale* és a többi olvasmányközi ének nem csupán szünet-kitöltő, vagy cselekmény-kísérő tétel, hanem önálló, elmélyedésre indító, szemlélődő liturgikus rész, a mise egyik nyugvópontja. A szó és a dallam sajátos összefonódása, a melizmatikus énekmód vagy a felelgetés által meghosszabbított idő egyaránt az elmélyedést szolgálja. A celebránsnak is nyugodtan ülve kell figyelnie és elmélkednie az ének fölött, s csak az *alleluja* (vagy *szekvencia*) végén készül az evangélium olvasásához.

Szövegük szerint a klasszikus liturgia olvasmányközi énekei a többi változó énektételhez (*proprium*) illeszkedve mélyednek el hétről-hétre a liturgikus idő gondolatkörében. Néha közvetlenül utalnak a megelőző olvasmányra is, de ez *nem annyira lényeges elemük*, mint azt egyes liturgikus írók bizonyítani — s az *Olvasmányok könyvének* (*Lectionarium* 1970) rendje megvalósítani— igyekeztek. Az olvasmányokkal közvetve: a liturgikus idő, liturgikus nap gondolatkörében, s a többi énekekkel együttvéve találkoznak. Az Egyház által ősidők óta kitűnően megválogatott 2–3 zsolnáversről van tehát szó, és csak traktusok esetében időnként hosszabb zsolnárszakaszokról.

Magyar nyelvű lehetőségek a II. Vatikáni Zsinat után

A Római Misekönyv Általános Rendelkezéseiben (*Institutio Generalis Missalis Romani* 1969, majd 1975) a következőt olvassuk a 36. pontnál: „... A zsoltárt az olvasmányok könyvéből kell venni ... Ámde, hogy a nép könnyebben énekelhesse a zsoltárválaszokat, kiválasztottak a liturgikus év időszakaihoz és a szentek különféle miséihez olyan válaszokat és zsoltárokat, amelyekkel —ha éneklük a zsoltárt— helyettesíteni lehet az olvasmányoknál feltüntetett szövegeket ... A szentmise olvasmányainak könyvében (lekcionárium) feltüntetett zsoltár helyett, ha éneklük, vehető vagy a *Graduale Romanum*-ból (az új kiadás neve: *Graduale Triplex* — a Szerk.) vagy a válaszos, illetve allelujás zsoltár a *Graduale Simplex*-ből, amint ezek a könyvek jelzik.”

Az említett lehetőségek a következő forrásokból érhetők el magyar nyelven:

Az *Olvasmányok könyve* hároméves ciklust ad, az olvasmányokhoz szorosan kapcsolódó, egyszerű zsoltártónusban recitálendő szövegekkel.

A *Hozsanna* énekeskönyv (liturgikus reform alapján átdolgozott és bővített kiadásaiban) egy-egy időszakra állandó —összesen mintegy tucatnyi— „válaszos zsoltárt” közöl, mely népének-töredékekből alkotott refrént zsoltárdallammal kombinál —kiegészítésül strófás zsoltár-parafrázisokkal.

Az *Éneklő Egyház* (1984) egyéves ciklusa *graduale* tekintetében egész éven át azonos *responsorium breve* dallam —hasonlóan a *Graduale Simplex* megoldásához— melynek a megúnás veszélye nélkül mindig új színt ad a különböző tartalmú, hosszúságú és szerkezetű szövegekkel való összekapcsolódás. Ez az egyéves ciklus —mely néhány helyen az Esztergomi Liturgiából vett tételekkel nyer kiegészítést— a *graduale, alleluja-verzus* és *traktus* tételeket nézve egyaránt, szövegileg a római *Ordo Cantus Missae* (1972) rendjét követi (sajnos Magyarországon nem hozzáférhető!), mely a klasszikus liturgikus anyagot csoportosítja az új liturgikus rendnek megfelelően. Ennek a kiadványnak latin nyelvű kottás kiadása a *Graduale Triplex* (1979) teljes egyházi évet és liturgikus tételeket felölelő gyűjteménye.

Vajon a lehetőségek közötti választás pusztán az esetlegességre bízható? Vagy a Misekönyv Általános Rendelkezéseinek felsorolásrendje sejtet valamiféle követendő sorrendet? A választási lehetőségek hierarchiáját sugallja? Vagy talán egyéb szempontok is figyelembe vehetők? Nézzük meg most elsősorban az énekek szövege oldaláról a megfelelő könyvekben található leírásokat, és vessük össze a fentebb leírtakkal!

Az említett liturgikus- és énekeskönyvek iránymutatásaiból, határozataiból

A Római Misekönyv Általános Rendelkezései az olvasmányok könyvéről: „... A zsoltár ... minden szövege szorosan kapcsolódik az adott olvasmányhoz, mert kiválasztásuk az olvasmány alapján történt.” Nagyon fontos tehát, hogy ez esetben szentírási szövegekről van szó, de mindig az olvasmányokhoz kapcsolódva és óriási mennyiségben a vasárnapok hároméves ciklusának és a hétköznapi kétéves rendjének megfelelően.

A *Hozsanna* énekeskönyv (liturgikus reform alapján átdolgozott és bővített kiadásában) az olvasmányközi énekekről: „... az énekes szentmisében énekelniünk kell akár az *Ordo Lectionum Missae*-ben, akár a *Graduale Simplex*-ben megadott ének-szövegeket. Népekes szentmiséinkben két megoldás közül választhatunk: 1. A magyar nyelvű lecionáriumból elrecitáljuk az aznapra megadott olvasmányközi szöveget az ott jelzett zsolnárdallamon. 2. Nem a lecionáriumból, hanem az itt közölt énekekből vesszük az olvasmányközi énekeket ...” A *Graduale Romanum* használatára itt nincs utalás —még szöveg tekintetében sem— s az énekek fele csak zsolnárt-parafrázis vagy még az se!

A *Graduale Simplex* (1967, majd 1975) latin nyelvű egyszerű gregorián dallamokat tartalmazó szerkönyv az egész liturgikus évre a teljesség igénye nélkül. Kiadása a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója (*Sacrosanctum Concilium*) 117. pontjának második része értelmében került napvilágra: „... kisebb templomok számára legyenek kiadványok egyszerűbb dallamokkal.” Figyelemre méltó, hogy bár liturgikus időszakonként csak egy-két szentmise-változatot közöl, olvasmányközi énekei zeneileg a „*responsorium breve*” éneklésmódot részesíti előnyben, éppúgy, ahogy ezt az *Éneklő Egyház* teszi. (Introitus- és kommúnió-énekeiben is példaértékű, amennyiben zenei anyagát a könnyű énekelhetőség kedvéért az ősi zsolozsmaanyagból meríti.)

Az *Ordo Cantus Missae* jóváhagyó határozata viszont a konstitúció 117. pontjának első részére hivatkozik, amely a gregorián énekeskönyvek hivatalos kiadásáról szól, valamint a 114. pontra: „Az egyházi zene és ének kincstárát a legnagyobb gonddal kell megőrizni és felhasználni ...” A határozat szövege ezt még inkább kiemeli és hangsúlyozza: „... a valódi gregorián ének kincsestárának egyetlen szövege se vesszen el!”

Ennek ellenére sok magyarországi templomban az olvasmányközi ének(ek) helyén gyakorta még mindig népekes-vers hangzik el!...

Az *Éneklő Egyház* egyéves ciklusának előnyei

Ha magyar nyelven, egyszerűbb dallamon megtalálhatók azon tételek, melyeket a római liturgikus mintakönyvek egyetlen megőrzendő hagyományként állítanak elénk, a következő mondható el az *Éneklő Egyház* graduális anyagáról:

Az időszakos tételeknél gazdagabb, változatosabb anyagot kínál, mégis áttekinthetőbb —ugyanakkor könnyebben kézbeadható és tanítható— mint a hároméves ciklus.

A legalkalmasabb arra, hogy a hívő a liturgikus év egészét követni tudja, vasárnapról vasárnapra „betájolhassa” magát.

Az egyszerű zsolnárt-recitációnál dallamosabb, de könnyen alkalmazható, s eleve refrénes előadásra készült tónust használ, mely a szövegen való erőszakétel nélkül szólaltatja meg a szabad ritmusú zsolnárokat.

A századok tapasztalatában és a mai hívő lelkiéletében is sokszorosan igazolódott klasszikus szöveganyagot változatos, mégis évről évre megújuló ismétlődéssel vési be az éneklők tudat- és érzésvilágába.